

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1939

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙΙ

Ε.Υ.Δ. ΓΡΕ. Κ.ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Τὸ μέγα σύγγραμμα περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ρουμανίᾳ, διὰ τὸ ὅποιον εἰργάζεται ἐπὶ σειρὰν δεκαετηρίδων καὶ διὰ τὸ ὅποιον εἶχε συγκεντρώσει μοναδικὴν ὄντως βιβλιοθήκην, δὲν κατώρθωσεν ὁ Ρούσσοσ νὰ ἀποπερατώσῃ. Ἀλλὰ τὰ ἐκδοθέντα συγγράμματά του ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα αὐστηρᾶς μεθόδου καὶ ἀκριβολόγου εἰσυνειδησίας. Διὰ τῶν συγγραφῶν του, ἀλλ' ἔτι περισσότερον διὰ τῆς προσωπικότητός του, ἐξήσκησε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς μεταπολεμικῆς γενεᾶς τῶν Ρουμάνων ἱστορικῶν καὶ φιλολόγων, ὧν οἱ ἀριστοὶ ὑπερηφανεύοντο νὰ θεωρῶνται μαθηταὶ του. Ὡς δὲ ἔγραψε τὴν ἐπομένην τοῦ θανάτου του εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ καθ. Ἀλέξανδρος Ρωσέττης (εἰς τὴν ἐφημ. «*România*», τῆς 8 Ὀκτ. 1938), ὁ Ρούσσοσ ὑπῆρξεν «ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων διδασκάλων οὓς ἐγάρισεν ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν Ρουμανίαν πρὸς γόνιμον ἀνάπτυξιν τοῦ ρουμανικοῦ πολιτισμοῦ».

Ἑλληνιστὶ ἐδημοσίευσεν ὁ Ρούσσοσ τὴν μελέτην «*Τρεῖς Γαζαῖοι, συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Γαζαίων*» (Κωνσταντινούπολις 1893), διαφόρους μικρὰς συμβολὰς εἰς τὸν «*Νέον Ἑλληνομνημονα*» τοῦ Λάμπρου, τὴν μελέτην «*Αἱ πρῶται ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες*», δημοσιευθεῖσαν εἰς τέσσαρα φύλλα τοῦ «*Ἐλευθέρου Βήματος*» κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1928, καὶ τὸ εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦτο («*Νέα Ἑστία*», 15 Σεπτεμβρίου 1938) δημοσιευθὲν ἄρθρον «*Παπᾶ Συναδηγὸς καὶ Ματθαῖος ὁ Μυρέων*».

Τὸ πλεῖστον ὅμως τοῦ ἔργου του ἐδημοσίευσεν ὁ Ρούσσοσ ρουμανιστὶ :

Ὑπὸ τὸν τίτλον «*Βυζαντινο-ρουμανικαὶ μελέται*» (Βουκουρέστιον 1907, σελ. 51) καὶ «*Μελέται καὶ κρίσεις*» (Βουκουρέστιον 1910, σελ. 120), ὁ Ρούσσοσ συνεχέντρωσε διαφόρους πραγματείας του, ὧν ἡ μία, ἀσχολουμένη μὲ τὴν «*Χρησιμοθήθειαν*» τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντινοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ μετάφρασιν τοῦ βιβλιαρίου τοῦ Ἐράσμου «*De civilitate morum puerilium*» (1526).

Τῷ 1912 ἐκδίδει ὁ Ρούσσοσ ἔργον συνθετικοῦ χαρακτήρος ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν Ρουμανίᾳ. Βυζαντινὴ καὶ φαναριωτικὴ ἐποχὴ*» (Βουκουρέστιον 1912, σελ. 80) καὶ πολύτιμον ἐγχειρίδιον ἱστορικῆς καὶ φιλολογικῆς μεθοδολογίας, τὴν «*Κριτικὴν τῶν κειμένων καὶ τεχνικὴν τῶν ἐκδόσεων*» (εἰς τὸ «*Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἐπιτροπῆς*», 1, σελ. 3-107). Εἰς τὸν ἐπόμενον τόμον τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ («*Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἐπιτροπῆς*», 2, σελ. 89-100) ἐδημοσίευσεν «*Διορθώσεις εἰς Ἑλληνας καὶ Ρουμάνους συγγραφεῖς*».

Ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσαι εἶναι καὶ αἱ τρεῖς ἐργασίαι τοῦ Ρούσσοσ περὶ τῶν ἑλληνικῶν χρονικῶν τῆς φαναριωτικῆς ἐποχῆς. Τὰ χρονικὰ ταῦτα εἶναι :

α') «*Τὸ χρονικὸν τῶν Γκικάδων*» (εἰς τὸ «*Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς Ἐπιτροπῆς*» 2, 1915, σελ. 3-85), ὅπερ ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα τῆς Μολδαβίας ἀπὸ τοῦ 1695 μέχρι τοῦ 1754.

β') «*Μητροφάνους Γρηγορᾶ Χρονικὸν Βλαχίας 1714 - 1716*» (εἰς τὴν «*Revista Istorică Română*», 4, 1934, σελ. 1 - 43).

γ') «*Τὸ χρονικὸν τῆς Μολδαβίας τοῦ Νικολάου Κυπαρισσᾶ 1716 - 1717*» (εἰς τὴν «*Revista Istorică Română*», 3, 1933, σελ. 133 - 149).

Ὡς πρόλογον τοῦ γνωστοῦ Ἑλληνο-ρουμανικοῦ Λεξικοῦ τοῦ ἱατροῦ Σαραφίδου (Κωνσταντῆσα 1935), ἐδημοσίευσεν ὁ Ρούσσοσ σύντομον ἀλλ' ἐνδιαφέρουσαν μελέτην περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων λεξικογράφων τῆς φαναριωτικῆς ἐποχῆς.

Ἡ δηκτικὴ ὅμως εἰρωνεία τοῦ Ρούσσοσ, ἥτις, μαζὶ μὲ τὴν ἀπέραντον πολυμαθειαν καὶ τὴν ἀκριβολόγον μεθοδικότητα, ἀπετέλει χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς προσωπικότητός του, καὶ ἡς δείγματα παρέχει τὸ ἐριστικὸν αὐτοῦ φυλλάδιον «*Un bizantinolog improvizat*» (Βουκουρέστιον 1916, σελ. 56) καὶ ἡ ἐναντίον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Δουβουνιώτου τελευταία ἐπίθεσις του («*Μητροφάνους Γρηγορᾶ Χρονικὸν Βλαχίας*»), οὐδαμοῦ ἐκδηλώνεται μὲ περισσοτέραν χάριν καὶ πνεῦμα παρὰ εἰς τὸ ἄρθρον του «*Μία ἐπιστολὴ τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως μεταφρασθεῖσα ρουμανιστὶ*» (εἰς τὴν «*Revista Istorică Română*» 1, 1931, σελ. 7 - 31), ὅπου ἐξετάζει τὸ ὡς παράρτημα τοῦ ἔργου τοῦ Βουλγάρως «*Ἀδολεσχία φιλόθεος*» δημοσιευθὲν «*Παράρτημα ἐν ἐπιστολῆς εἶδει κατὰ τοῦ τῶν Ὀκελλιτῶν συστήματος τοῦ περὶ τῆς τοῦ παντός φύσεως*».

Μ. Θ. ΛΑΣΚΑΡΙΣ

Λέων Σεστώφ

Ἐβδομηνταδύο χρόνων πέθανε, ἔδῳ καὶ λίγες μέρες, στὴ Γαλλίᾳ, ὅπου εἶχε ἐγκατασταθῆ μετὰ τὸ κίνημα τῶν Μπολσεβίκων, ὁ ρώσος φιλόσοφος Λέων Σεστώφ. Τὸ πραγματικὸ ὄνομά του ἦταν Λέων Σβάρτσμανν. Εἶχε γεννηθῆ στὸ Κίεβο, ἀπὸ πλούσιον πατέρα ἔμπορον, καὶ σπούδασε, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι λογοτέχνες, νομικά. Μὰ δὲ φαντάζομαι νὰ ἔκανε τὸ δικηγόρον, μολονότι κάμποσο ἄργά ἐπιδόθηκε στὴ φιλοσοφία. Πλούσιος, ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὸν καιρὸν τοῦ ὅπως ἤθελε, φαίνεται τὸ πιθανότερον, ὅτι ἀπὸ τὰ εἰκοσιδύο, εἰκοσιτετρία χρόνια του, τότε ποὺ ἀποφοίτησε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον, ὡς τὰ τριανταπέντε, θὰ κατὰγινε συστηματικῶς μὲ μελέτες λογοτεχνικῆς. Ἄλλωστε, μὲ τὴν λογοτεχνίαν δὲν ἔπαυσε νὰ καταγίνεται σὲ ὅλην τὴν ζωὴν, δύο-τρεις λογοτέχνες — ὁ Δοστογιέφσκι ἰδίως — ἦταν, στὴν οὐσίαν, οἱ δάσκαλοί του, ὅσο καὶ δύο-τρεις φιλόσοφοι — ὁ Πλωτίνος, ὁ Σπινόζα, ὁ Πασκάλ, ὁ Νίτσε, ὁ Μπερξόν, — καὶ ἂν πῆγε στὴ φιλοσοφία, γιατί ζητοῦσε μὴ πῶς θετικὴ καὶ πῶς ὀλοκληρωτικὴ λύση στὰ προβλήματα του, ὡστόσο ἡ σκέψις του ἐξακολουθοῦσε νὰ παίρῃ τὸ κίνημά της καὶ ἀπὸ ἔργα λογοτεχνικά, καὶ ὁ ἴδιος, καὶ σὰν κριτικὸς καὶ σὰν δοκιμογράφος μὰ καὶ σὰν φιλόσοφος, ὑπῆρξε λογοτέχνης ὅσο καὶ στοχαστής.

Ὁ Boris de Schloezer, ποὺ μετάφρασε στὰ

γαλλικά καὶ προλόγισε τὶς «'Αποκαλύψεις τοῦ Θανάτου», ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικὰ ἔργα τοῦ Σεστῶφ, μᾶς λέει ποιὰ ἦταν καὶ τί χαρακτηριστικά εἶχαν τὰ πρῶτα βιβλία τοῦ ρώσου φιλοσόφου. Στὸ «'Ο Σαίξπηρ καὶ ὁ κριτικός του Μπραντς», χτυπᾷ ὁ Σεστῶφ τὸν ποζιτιβισμό τοῦ Ταιν καὶ τὸ σκεπτικισμό τοῦ Μπραντς, φανερώνοντας, ἀπὸ τότε, τὸν ἰδεαλισμό του, ἠθικὸ καὶ μεταφυσικό, πού τὸν πλούτισε καὶ τὸν πλάτυνε ἡρώτερα, πού τοῦ ἔμεινε ὁμως ὡς τὸ τέλος πιστός. Τὸ πρῶτο αὐτὸ ἔργο τοῦ Σεστῶφ εἶναι καὶ τὸ μόνο δογματικό του. Δὲ γυρεύει ἀκόμα τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸν ἑαυτὸ του μονάχα. ἔχει ἰδέες πού τὶς ὑπερασπίζεται, πού μ' αὐτὲς κρίνει καὶ ἀποφαίνεται, πιστεύει ὅτι κατέχει μὴν ἀλήθεια καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν ἐπιβάλλῃ καὶ στοὺς ἄλλους, γιατί εἶναι βεβαίως ὅτι ἡ ἀλήθεια του ἔχει ἀξία ἀντικειμενική.

Στὰ ἔργα πού ἀκολούθησαν ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, καὶ σὲ μακρὰ ἀνάμεσα τους διαστήματα, στὰ «Δοστογιέφσκι καὶ Νίτσε», «'Η ἀποθέωση τοῦ ξεριζώματος», «'Αρχὲς καὶ Τέλη», «Οἱ Χίλιες καὶ μιά Νύχτες», καὶ μερικά ἄλλα, ὁ Σεστῶφ παρουσιάζεται ἐντελῶς διαφορετικός, τέτοιος, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ φιλοσοφικὴ μέθοδο, πού θὰ τὸν γνωρίσουμε καὶ στὰ μεταγενέστερα καὶ ὡς τὰ ὕστερα ἔργα του. Ἐδῶ πιά δὲ βλέπουμε κατασταλαγμένες τὶς σκέψεις του, μὲ σύστημα ἀραδιασμένα τὰ πορίσματά του, ἀλλὰ κάτι πῶ γνήσιο καὶ ζωντανό, στὴν ἴδια τῆς τὴν πορεία, τὴ σκέψη του, στὴν πῶ λεπτή καὶ μυστικὴ λειτουργία τῆς.

Ὁ ἀναγνώστης παρακολουθεῖ τὸ φιλόσοφο στὴν ἔρευνά του, σκέπτεται μαζί του, ἀναζητεῖ, σκάβει ὄλο καὶ πῶ βαθειά, χωρὶς τὴν παραμικρὴ προκατάληψη, μὴ ἰδέα, ἓνα γεγονός, πού, μολονότι ἀσήμαντα στὴν πρώτη ματιά, τοῦ φανερώνουν ὁμως ξαφνικά μὴν ἐντελῶς ἀπροσδόκητη ὄψη ἐκείνου πού γυρεύει. Σὲ συμπεράσματα ὁμως ποτὲ δὲν ἀράζει. Ὁ Σεστῶφ μᾶς δείχνει τὶς παγίδες πού κρύβονται σὲ κάθε ἰδέα, σωρεύει παραδοξολογίες καὶ ἀντιφάσεις, καὶ μονομιᾶς, στὴ μέση τοῦ δρόμου, μᾶς ὀφῆνει καὶ πάει ἄλλοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μέθοδός του. Ἄναγκαστικά, ἀφοῦ μήτε σὲ δόγματα καὶ συστήματα δέχεται νὰ κλειστῆ, μήτε νὰ ὑποταχτῆ στὴ ρηχὴ καὶ ψεύτικη ἐνότητα πού φτιάχνει τὸ λογικό. Ἐνότητα ψυχολογική δὲν ὑπάρχει, ἀλλάζουμε ψυχικὴ διάθεση κάθε στιγμῆ. Ἄρα, οὔτε καὶ στὶς σκέψεις μας καὶ στὶς ἰδέες μας μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἐνότητα, ἀφοῦ ἡ σκέψη δὲν εἶναι κάτι αὐτόνομο, κάτι πού μπορεῖ νὰ ξεμοναχιαστῆ καὶ νὰ μείνῃ ἀναλλοίωτο, παρὰ βρίσκεται σὲ στενὸτατη συνάρτηση μὲ ὄλο τὸν ψυχικὸ βίον. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἔκφραση, εἶναι θέση καὶ λύση, ἢ μᾶλλον, ἀντιμετώπιση προβλημάτων ὄλης τῆς ὑπορξῆς μας. Ἔτσι τὴν ἔνωσαν ὁ Πασκάλ, ὁ Κιρκεγκάαρτ, ὁ Νίτσε. Ἔτσι τὴν ἔνωσε καὶ ὁ Σεστῶφ.

Σὲ τί λύσεις μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ τὸ λογικό; Σὲ καμιὰ οὐσιαστική. Ὅσο δὲν ξεπερνῶμε τὰ σύνορα τοῦ λογικοῦ, τῆς λογοκρατημένης ζωῆς, εἴμαστε δεσμῶτες τῶν ὑλικῶν καὶ

τῶν μηχανικῶν δυνάμεων τῆς φύσης, τοῦ «δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα», βρισκόμαστε μέσα στὴ «μυρμηγκοφωλιά», μὲς στὸ «κοτέτσι». Ἡ βαθύτερη πραγματικότητα, τὸ «μοὶ profond», ὅπως τὸ λέει ὁ Bergson, μᾶς ξεφεύγουν. Στὸ κοτέτσι ζοῦν, τὶς περισσότερες στιγμὲς τους, καὶ οἱ πῶ ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι. Μὰ ἔρχονται στιγμὲς ὅπου σπάζουμε τοὺς φράχτες τοῦ ἰσόρροπου, τοῦ ταχτοποιημένου, τοῦ «κοινωνικοῦ», καὶ βρισκόμαστε σ' ἓναν καινούργιο χῶρο, πού δὲν τὸν κυβερνᾷ ἡ ἀναγκαιότητα, ἡ αἰτιοκρατία, ὅπου ὄλα εἶναι παράξενα, παράλογα, ἀπροσδόκητα, ὅπου δύο καὶ δύο κάνουν πέντε.

Τέτοιες στιγμὲς μᾶς δείχνουν μερικοὶ μυστικοί, μερικοὶ φιλόσοφοι καὶ μερικοὶ καλλιτέχνες. Στὸν Δοστογιέφσκι τὶς βλέπουμε ὀλοφάνερα. Στὸ μυθιστόρημά του κυριαρχεῖ ἡ λογικὴ τοῦ ὄνειρου, ὁ νόμος τοῦ παράλογου, καὶ ποτὲ ὁ νόμος τοῦ λογικοῦ. Ὁ πρίγκιπας Μουϊσκίν («'Ο Ἡλίθιος») ἀσχολεῖται μὲ τὶς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων, γιατί δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος ν' ἀσχοληθῆ μ' αὐτὲς. Ὁ Ρογκοτζίβ σκοτῶνει τὴ Στάσια Φιλίποβνα μόνο καὶ μόνο γιατί εἶναι ἡ πῶ ἀνόητη πράξη πού μπορεῖ νὰ κάνῃ. Ἡ Φιλίποβνα θέλει νὰ γίνῃ ἁγία, γιατί ξέρει ὅτι δὲ θὰ γίνῃ ποτέ. Αὐτὸ τὸν παραλογισμό—τὸ φαινομενικὸ τους παραλογισμό—τὸν ὀφείλουν οἱ δοστογιέφσκι καὶ ἄλλοι στὸν ἴδιο τὸν Δοστογιέφσκι. Στὴ διπλὴ φύση του, τὴν ὀρθολογικὴ καὶ τὴ μυστικὴ, πού τὸν ἔσπρωχνε ἄλλοτε νὰ ὑποτάσσεται στὸ δύο καὶ δύο κάνουν τέσσερα, καὶ ἄλλοτε νὰ ζητᾷ, μὲ τὸ πῶ τυφλὸ πάθος, καὶ κάτι πέρα ἀπ' αὐτό.

Στὸ «Οἱ Ἀποκαλύψεις τοῦ Θανάτου», στὸ «'Η Ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ στὸν Τολστόϊ καὶ στὸν Νίτσε», στὸ «'Η Νύχτα τῆς Γεσθημανῆ», ὁ Σεστῶφ ἐπιμονα, καὶ μ' ἓνα λόγο γεμάτο δραματικὴ δόνηση, κάτω ἀπὸ ἓνα λιτὸ καὶ γυμνὸ ντύμα, ἀναπτύσσει τὸν δυϊσμό τοῦτο, τούτῃ τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα ὑπερλόγου καὶ λογικοῦ. Εἶναι τὸ κεντρικὸ πρόβλημά του, τὸ μεταφυσικό, πού θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἐκτείνῃ καὶ στὴν ἠθική, ἂν ἡ ἠθικὴ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ μὴ πῶ χοντρή καὶ πῶ «στερεή» βάση γιὰ νὰ στηριχτῆ. Πολεμᾷ τὶς «βεβαιότητες» τὶς ξαδιάντροπες, ὅπως τὶς λέει ὁ Δοστογιέφσκι, ἐκεῖνες πού μᾶς τὶς δίνουν, τόσο ἐπιταχτικά, μὲ τέτοια αὐτάρεσκη οἴηση καὶ μὲ τόσην ἰσχυρότητα, ἢ ἐπιστήμη, ὁ ὀρθολογισμός, ἢ «θετικὴ» γνώση, οἱ αἰσθήσεις μας. Ὁ Σεστῶφ ἀναποδογυρίζει αὐτὴ τὴν ἀριστοτελικὴ τάξη, τὴν τάξη τῆς ἐμπειρίας, φτάνει, μαζί μὲ τὸν Εὐριπίδη, νὰ πῆ: «ποῖος ξέρει ἂν ἡ ζωὴ δὲν εἶναι θάνατος, καὶ ὁ θάνατος ζωὴ;» Ἀλλά, ρωτᾷ, «μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐλπίσῃ ἢ ἀμφιβολία τοῦ Εὐριπίδη νὰ γίνῃ ἀπὸ ὄλους δεκτὴ;»

Ὅχι βέβαια, οὔτε καὶ θὰ εὐχότανε κανεὶς ποτὲ τέτοιο πράμα, γιατί τότε θὰ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ σταματήσῃ ἡ ζωὴ. Καὶ ὁ Σεστῶφ, ἄλλωστε, ὅσο καὶ ἂν εἶχε ἰδιοσυγκρασία μυστικὴ καὶ ὅσο καὶ ἂν ἦταν θρημμένος μὲ τὸ χριστιανικὸ μυστικισμό, περισσότερο μεταχειρίζεται τὰ λόγια τοῦ Εὐριπίδη σὰν ἓνα χτυπητὸ στὴν ὑπερβολὴ του σχῆμα λόγου, γιὰ νὰ στηρίξῃ ἐκεῖ ἀπάνω τὴν ἀντινοοκρα-

τικὴ θεωρία του, παρὰ πού τ' ἀντικρούζει σὰ καθ'αυτὸ δίλημμα. Ἡ μεταφυσικὴ του, στὸ βάθος, ξεκινᾷ ἀπὸ μιᾶν ἀρχὴν ψυχολογικὴν, ἀπὸ μιᾶν δίψαν γνώσεως, ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ γελαστῇ. Ξέρει πόσο λίγο μέρος τῆς ἀλήθειας, τῆς πραγματικότητος, μπορεῖ νὰ συλλάβῃ ὁ νοῦς, πόσο καὶ τὸ λίγο τοῦτο μέρος εἶναι ἀπατηλό, καὶ πόσο, συνεπῶς, πέρα ἀπὸ τὴν νοοκρατούμενην περιοχὴν, πρέπει νὰ ζητοῦμε τὸ συμπλήρωμα τῆς ἀλήθειας. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν δὲν τὴ βλέπει ὁ Σεστῶφ νὰ κορυφώνεται στὸ Θεό. Μένει ἕνας ἰδεαλιστὴς ἀπιστος, ἕνας ἀντιῦλιστὴς πού στηρίζει τὸν ἰσραηλιτισμὸν ἐπὶ ἀνάγκης συναισθηματικῆς, πού νιώθει πολὺ καλά ὅτι ἀνσταμάτησιν στὸ δυὸ καὶ δυὸ κάνουν τέσσερα, εἶναι σὰ νὰ δέχεται γιὰ κορυφὴν τῆς ζωῆς τὸ θάνατον, — πού δὲ δίνει, ὅμως, ὀλοκλήρωσιν θερησκευτικὴν ἐπὶ ἰδεαλισμὸν του.

Ὁ Σεστῶφ, τὰ τελευταῖα εἰκοσι χρόνια, ἀφ' ὅτου ἀρχισαν νὰ μεταφράζονται πυκνότερα τὰ ἔργα του εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, προσέχτηκε πολὺ καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον καὶ κάμποσον νὰ ἐπηρέασε. Αὐτὸ ὅμως ὅτι τόσο ἐξ αἰτίας τῆς καθ'αυτὸ ἀξίας τῆς σκέψεως του, ὅσο γιὰ τὴν ὑπῆρξιν, ὅσο λίγοι, παιδιὰ τῆς ἐποχῆς του, ποτίστηκαν ὅσο λίγοι βαθειὰ καὶ ἀνάδωσαν μ' ἕναν τόνον δραματικὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Ἕνας «ἐργάτης τοῦ Θεάτρου»

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Στὸ τέλος τῆς ἀνεκδοτολογικῆς του ἱστορίας γιὰ τὰ Θερινὰ Θεάτρα τῶν Ἀθηνῶν, ὁ κ. Ν. Λάσκαρης, ἔξω ἀπὸ τὰ ἀνέκδοτα, γράφει καὶ ἀνακρίβειες καὶ — τὸ χειρότερον — προχωρεῖ ἐπὶ χαρακτηρισμοῦς, ἀκόμα καὶ κρίνει, πράγματι πού ξεφεύγουν λίγο ἀπὸ τὴν ἀνεκδοτολογία. Γράφει πῶς στὸ «Λαϊκὸ Θεάτρο» ἔδωσα τὰ δυὸ μου ἔργα «Ὁ Σύζυγος τρελλαίνεται» καὶ «Ἰσταμπολνιά», ἐνῶ μόνον τὸ πρῶτον εἶναι ἔργο δικόν μου, καὶ ἐνῶ ἔδωσα ἀκόμη καὶ τὰ μονόπρακτα «Φτηνὰ τὴ γλύτωση» καὶ «Σπιτίσιο φαί», καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν «Λουτρόπολις». Μὲ χαρακτηρίζει «μέγαν θεατρόφιλον», ἐνῶ δὲν εἶμαι παρὰ ἕνας ἐλάχιστος ἐργάτης τοῦ Θεάτρου. Τὸ γιὰ τὸν δεῦτερον τίτλον εἶναι τιμητικὸς γιὰ μένα καὶ ὁ πρῶτος «ἐπὶνεϊδιστος», τὸ καταλαβαίνει ὁ καθένας. Στὸ δεύτερον ἔχω ὅλα τὰ δικαιώματα, γιὰ τὸ ἀπὸ τὸ 1906 (ἀφίνω τὰ πρωτοτερινὰ χρόνια, γιὰ τὸν δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι γνωστὸ ἂν καὶ πῶς ἐργάστηκα στὸ Θεάτρο) βγήκα στὸ Θεάτρο καὶ τὸ σπούδασα καὶ ἐργάστηκα σ' αὐτό: ἀντιγραφέας, ὑποβολέας, μηχανικός, σκηνογράφος, ἠθοποιός, μεταφραστὴς θεατρικῶν ἔργων, σκηνοθέτης, δάσκαλος, θιασάρχης, συγγραφέας, ἔπαιξα ἐπὶ τὴν Ἀθήναν καὶ ἐπὶ τὴν Ἐπάρχίαν, ὅλο τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου, καὶ ἔξακολουθῶ, μὲ μόνον διακοπὴν τὰ πολεμικὰ χρόνια πού καὶ ἐγώ, ὅπως καὶ οἱ περισσότεροι Ἕλληνες, ὑπηρετήσα ἐπὶ τὴν προσταγὴν τῆς πατρίδος μου. Ἄν δὲν ἔλυωσαν τὰ κόκκαλά μου ἐπὶ τὴν Ἡπειρὸν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν

Θράκην, τὴν Μικρασίαν, τὸ χρωστάω μόνον ἐπὶ τὴν τύχην μου, καὶ πάλιν γύρισα λαβωμένος καὶ μισερὸς, καὶ ὅσο πιά μπορῶ, μὲ τὴν λίαν μικρὰν δύναμιν, ἔξακολουθῶ καὶ ἔξακολουθῶ νὰ ἐργάζομαι ἐπὶ τὸ Θεάτρο. Καὶ αὐτὰ, ὀλοκλήρωσιν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας μου, ἔχω τὴν ἀξίωσιν ἀπὸ μιᾶν ἔστω καὶ ἀνεκδοτολογία νὰ τὴ γνωρίζει καὶ, ἂν δὲ θέλει νὰ τ' ἀναφέρει — δικαίωμα τῆς, — ὅμως νὰ μὴ τὰ σβύνει μὲ προχειρὰς κρίσεις καὶ μὲ χαρακτηρισμοῦς σὰν τὸ «μέγας θεατρόφιλος».

Μὲ φιλικὸν χαιρετισμὸν
Β. ΡΩΤΑΣ

Τὰ «ὑπαίθρια θεάτρα τῶν Ἀθηνῶν» καὶ οἱ παροπνεύμενοι

Φίλε κ. Χάρη,

Καίτοι πρὸ πολλοῦ ἀπεπερατώθη ἐν τῇ «Νέᾳ Ἑστίᾳ» ἡ δημοσίευσιν τῆς «ἀνεκδοτολογικῆς μου ἐπισκοπῆσεως τῶν ὑπαίθριων θεάτρων τῶν Ἀθηνῶν», τὰ παράπονα ἐν τούτοις καὶ αἱ διαμαρτυρίαι πολλῶν καὶ διαφόρων θεατρικῶν συγγραφέων καὶ ὑποτιθεμένων τοιούτων ἔξακολουθοῦν ἀκόμη!

Ἐγὼ ἤδη ἐν τῷ γραφεῖῳ μου εἰκοσι καὶ ἑπτὰ ἐπιστολάς. Αἱ ἑνδεκα ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἀπὸ ἀνθρώπων πού ξέρουν νὰ φέρονται πρὸς συνάδελφόν των, τὸν ὅποιον παρακαλοῦν εὐγενέστατα νὰ συμπληρώσῃ «μερικὰς παραλείψεις», αἱ ὅποιαι, ὡς γράφουν, φυσικὸν ἦτο νὰ γίνοντο μέσα εἰς τὴν πληθώραν ἔργων καὶ συγγραφέων. Ἡ παράκλησις των, ὡς ἦτο ἐπόμενον, εἰσηκούσθη. Δι' ἑννέα ἄλλων ἐπιστολῶν, ἰσάριθμοι συγγραφεῖς παροπνεύονται διότι ἀνεφρα «ξερὰ ξερὰ» τοὺς τίτλους τῶν ἔργων των. Πέντε ἄλλοι συγγραφεῖς μὲ ἀρειμάνιον ὕψος μου ὑπενθυμίζον τὸν περὶ τύπου νόμον (!) καὶ ἀπαιτοῦν νὰ δημοσιεύσω ἐν τῇ «Νέᾳ Ἑστίᾳ» τὰς ἐπιστολάς των, διὰ τῶν ὁποίων γνωρίζουν τὸ Πανελλήνιον ὅσα ἔργα των ἐγὼ ὁ πανάθλιος παρέλειψα ἐκ προθέσεως, καὶ τέλος δύο ἄλλοι μὲ ἐλέγχουν αὐστηρότατα διὰ σχετικῶς μὲ τὰ ἔργα των παρέθεσα κρίσεις ἄλλων καὶ ὄχι ἰδικὰς μου, καὶ τοῦτο ἐπίτηδες διὰ νὰ τοὺς δυσφημῶ!

Καὶ ἤδη, φίλε κ. Χάρη, θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ δώσω μιᾶν συλλήβδην ἀπάντησιν εἰς ὅλους ἐν γένει τοὺς ἀγαπητοὺς καὶ μὴ ἐπιστολογράφους μου.

Σκοπὸς τῆς «ἀνεκδοτολογικῆς μου ἐπισκοπῆσεως» δὲν ἦτο νὰ γράψω *τελειωτικὴν* ἱστορίαν. Ἐκαμὰ ἀπλῶς, ὅπως συνηθίζω, ἕνα προσχέδιον διὰ τὸν ὑπὸ τὰ πιεστήρια ἤδη εὐρισκόμενον δεῦτερον τόμον τῆς ἱστορίας μου, ἵνα δοθῇ οὕτως ἡ εὐκαιρία εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς νὰ μοῦ ἀποστείλουν—ὅπως καὶ ἔγινε—συμπληρωματικὰς περὶ τῶν ἔργων των πληροφορίας. Τὸ ὅτι συνηθίζω διὰ τοῦ ἀνωτέρου τρόπου νὰ ἀγρεύω ἀuthenticὰς πληροφορίας, τὸ βεβαίως κατὰ σύμπτωσιν τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὁ ἀγαπητό μου φίλος καὶ ἱστοριοδίφης κ. Γιάννης Σιδέρης,